

DEBATT

Leiv Bjelland

Arkivformidling bør framdyrkes, ikke forbys!

Mot-motmæle mot Maria Press

I sitt motmæle til mitt kapittel i boka *Formidling for framtida – tanker om arkiv* klarer Maria Press ikke helt å bestemme seg for hvem hun argumenterer mot. Er det meg? Redaktørene og forfatterne av nevnte bok, som alle drister seg til å interessere seg for arkivformidling uten å tilhøre den eksklusive foreningen Press selv tilhører – «vi formidlere»? Eller paragrafryttere som kan få vann på mølla av mine farlige påstander?

Jeg kan rydde én usikkerhet av veien med én gang. Jeg stemmer imot å forby arkivformidling – og jeg har aldri foreslått det. Tvert imot skriver jeg i at formidling er en god ting, og at det fra ett perspektiv er vanskelig å se det som prinsipielt adskilt fra arkivbeskrivelse – en av arkivarens tradisjonelle kjerneoppgaver.

Jeg skriver også at man kan argumentere for at det er et spenningsforhold mellom arkivformidling og tradisjonelle arkivaroppgaver, dersom man legger en annen arkivforståelse til grunn. I innledningen til sitt motmæle finner Press denne konklusjonen – at synet på arkivformidling dels avhenger av synet på arkiv – merkelig. Først mot slutten får vi vite hva som er galt med den: Den er feil, arkivformidling er hverken i konflikt med systemorientert eller samfunnsorientert arkivistikk. Mye mer får vi ikke vite, for Press imøtegår i liten grad kapittelet mitt på dets egne premisser. Men om det er uklart hva som er merkelig med min konklusjon, levner Press ingen tvil om hvorfor det ender galt. Det er fordi jeg roter og blander sammen ulike begreper. I dette tilsvaret vil jeg utdype en del av begrepene jeg bruker.

Formidlingsbegrepet

Jeg forstår f.eks. ikke arkivformidling, jeg definerer begrepet for snevert. Og jeg gir henne rett i at min redegjørelse for arkivformidlingsbegrepet ikke er god, men ikke i at den er for snever. Problemet er at den er for vid. I kapitlet beskrev jeg formidling som «utvelgelse, og eventuelt iscenesettelse, av arkivalia (...) for et gitt publikum». Og siden jeg også skriver at arkivbeskrivelse innebærer valg, skiller jeg i Press' øyne ikke mellom formidling og beskrivelse. Det er imidlertid mer i mitt formidlingsbegrep, for jeg «juksa» litt» og viste til Charlotte Jensen & Bente Jensen samt Gudmund Valderhaug i en fotnote.

Danskene Jensen og Jensen har utviklet en typologi der «formidling» er klart adskilt fra «tilgjengeliggjøring»; «egentlig formidling (...) vil si formidling av de beretninger om fortiden, der kan utdrages av arkivalierne» (2004, s. 7). I motsetning til tilgjengeliggjøring er bruk av og forståelse for arkivene underordnet i Jensen og Jensens formidlingsbegrep. Press' parafraze over mitt formidlingsbegrep, «at den formidlende arkivaren gjør et valg – han/hun velger ut et arkivstykke og forteller om det», er så vidt jeg kan se helt forenelig med formidling i denne forstanden. Formidlingsbegrepet mitt omfatter imidlertid ikke bare utvelgelse og iscenesettelse, men også dekontekstualisering. Valderhaug peker på dekontekstualisering som én av tre grunnleggende utfordringer ved formidling (2011; de andre er utvalg og bearbeiding av materialet). Jeg omtaler riktignok ikke dekontekstualisering i min korte redegjørelse for formidlingsbegrepet på s. 26, men jeg gjør det på de etterfølgende sidene.

Formidlingsbegrepet mitt er altså trygt forankret hos viktige stemmer i den skandinaviske formidlingsdebatten. Press gir meg da også langt på vei rett i sin egen redegjørelse for arkivformidling. Jeg siterer hele utlegningen, ord- og tegnrett:

Arkivformidling har arkivene i fokus, og har som formål å formidle akkurat kontekst! Ofte tar vi arkivformidlere utgangspunkt i et arkivstykke og forteller en historie rundt det. Historien plasserer arkivstykket i sin sammenheng og sprer dermed forståelse for arkiv, administrasjonshistorie, annen historie og kildekritikk. Dette er kontekstualisering på høyt nivå! Dessuten gir arkivformidlingen inspirasjon til å bruke arkiv, i tillegg til at den medfører viktig folkeopplysning om ar arkiv finnes og hva de kan brukes til! Det er dette arkivformidling handler om! (Press 2013, avs. 6)

Dette er en besvergelse (fire utropstegn i seks setninger) like mye som det er et argument mot mitt kapittel. Det forutsetter nemlig at store og flertydige begreper som «arkiv» og «kontekstualisering» – nettopp begrepene jeg forsøker å åpne i mitt kapittel – har en entydig betydning.

Press beskylder meg videre for å rote med begrepet historiefortelling. La oss et øyeblikk se bort fra at Press akkurat har hevdet at historiefortelling er en viktig metode «vi formidler» benytter seg av, og i stedet merke oss at hun gjør få forsøk på å trenge inn i hvordan

jeg bruker begrepet. Det er uheldig, fordi det er nettopp dette 'historiefortelling' jeg bruker til å vri en klarere mening ut av «kontekst» og «arkiv». For hva er kontekstens rolle, og hvordan havner den i arkivene?

Konteksthistorier

En av de kanskje viktigste metafortellingene arkivarer forteller om arkiv er at enkeltdokumenter er av begrenset verdi, det er aggregeringene de inngår i som gir dem verdi. For aggregeringene bærer med seg kontekst, som fastholdes gjennom arkivmetadata både i fritekst-form gjennom arkivbeskrivelsenes administrasjonshistorie og gjennom ulike metadata-systemer. Den kanskje enkleste modellen er Marthinsens skille mellom X- og Y-informasjon. X-informasjon er dokumentene selv og metadata satt direkte på dokumentet, Y-informasjonen er det «nett av usynlige tråder» (2012, s. 41) som binder arkivdokumenter sammen, og som gjøres eksplisitte enten ved fysisk plassering eller ved arkivar-intervensjoner.

Noe mer intensjonsdybde finnes i Evans, McKemmish & Reeds encyklopedi-artikkel om arkivbeskrivelse fra: Arkivbeskrivelse skiller seg fra annen klassifikasjons- og katalogiseringspraksis ved at formålet ikke først og fremst er å skape orden og struktur, men å gjøre eksplisitt «the inherent relations» (2010, s. 131) som finnes mellom dokumentene og mellom dokumentene og deres danningskontekst. Dette er en enkel, men likevel forholdsvis radikal påstand: Tilgjengeliggjøring i form av arkivbeskrivelse handler altså ikke bare om å lage innganger til arkiv, men også om å sy arkivene sammen. Med rede ord: I arkivteorien sees metadata ikke bare som eksterne hjelpemidler, de er en konstituerende del av arkivene.

Dersom konteksten er nødvendig for å forstå dokumenter og den er objektivt beskrevet i katalogen, er «formidling af de beretninger om fortiden, der kan uddrages af arkivalierne» uten at et skjeles til arkivene som helhet arkivformidling først og fremst i institusjonell forstand. Dette er til syvende og sist ikke annet enn en tautologi, men som jeg understreker i mitt kapittel betyr ikke det at formidling av arkiv ikke er verdifullt som kulturformidling.

Såkalt postmoderne arkivteori avviser imidlertid at beskrivelsen bare skal oppfattes som kodifisering av «inherent relationships». Arkivvitenskapelig litteratur viser at arkivarer som beskriver står overfor mange valg (se Valderhaug 2011, kap. 5 og Yeo 2012 for to forholdsvis ferske oversikter). Hvilke kilder legges til grunn i administrasjonshistorien? Hvem skal katalogen tilpasses? Hvilket nivå skal beskrives – fonds eller serier? I hvilken grad og hvordan skal funksjonell kontinuitet mellom ulike organ opprettholdes? Og hvordan påvirkes den sosiokulturelle ballasten til arkivarene de valgene som fattes? Noen arkivskribenter kaller utkommet av disse og andre valg for «storytelling» (f.eks. Cook 2011, Duff & Harris 2002, Schwartz & Cook 2002), som jeg valgte å oversette med historiefortelling. Også mitt begrep historiefortelling er altså forankret i arkivforskningen.

Endelig mener Press at jeg på ny blander beskrivelse og formidling når jeg diskuterer eksemplene mine. Og ganske riktig – her det er nettopp overskridelsen av denne forskjellen jeg er på jakt etter. En konsekvens av det postmoderne perspektivet er at arkivarenes fortolkningsprivilegium undergraves. For dersom den konteksten som er beskrevet er nødvendig og kontingent, får arkivaren en maktposisjon som ikke uten videre er legitimert. Poenget med å hente fram Libraries and Archives Canadas Flickr-formidling eller The National Archives arkiv-wikier er altså ikke å vise fram de reneste eller mest typiske eksemplene, men nettopp eksempler på arenaer for historiefortelling utenfor arkivinstitusjonene, som i sin tur kan balansere de «offisielle» fortellingene i katalogene.

«I mean, but not exactly»

Filmregisøren Jean-Luc Goddard sa en gang at «people ask me, ‘what do you mean exactly?’ I answer, ‘I mean, but not exactly’». Dette kan kanskje stå som epigraf for dette ordskiftet. Jeg kaster en del konseptuelle baller opp i luften, og klarer muligens ikke å fange alle like elegant. Og jeg under-kommuniserer hva jeg mener med begrepet «formidling», og skiller ikke tydelig nok mellom når jeg skriver om historiefortelling i arkivens inn-relasjon og når jeg bruker det om ut-relasjonen. Press på sin side er så engasjert at hun gir slipp på presisjonen. Hun anklager meg for å støtte opp under motstandere av arkivformidling, til tross for at jeg skriver det motsatte. Hun anklager min begrepsbruk uten å gå inn i begrepene. Og hun forsvarer selv et formidlingsbegrep som ikke bidrar til å oppklare diskusjonen fordi det hypotiserer store og ugjennomtrengelige begreper som «arkiv» og «kontekst».

Engasjement og meninger er et godt utgangspunkt for den debatten som både redaktørene av Formidling for framtida – tanker om arkiv og Maria Press etterlyser. I mitt bidrag forsøker jeg å åpne opp diskusjonen ved å peke på teoretiske begreper, og åpne opp noen av arkivistikkens svarte bokser. Press ser dessverre ut til å heller ville lukke debatten ved å kreve eierskap til den på vegne av gruppa hun selv tilhører, «vi formidlere». Dette er ikke et fruktbart utgangspunkt for videre ordskifte.

REFERANSER

Cook, T. (2011). ‘We Are What We Keep; We Keep What We Are’: Archival Appraisal Past, Present and Future. *Journal of the Society of Archivists*, 32(2), 173-189.

Duff, W., M., & Harris, V. (2002). Stories and Names: Archival Description as Narrating Records and Constructing Meanings. *Archival Science*, 2(3), 263-285.

Evans, J., McKemmish, S., & Reed, B. (2010). Archival Arrangement and Description. *Encyclopedia of Library and Information Sciences*, 3rd. ed., 130-140.

Jensen, B., & Jensen, C. S. H. (2004, 2013-09-24). Arkivformidling - Arkiver for alle? From http://charlotteshj.files.wordpress.com/2007/09/arkivformidling_na.pdf. (Publisert i Nordisk Arkivnyt, nr. 3, 2004)

Jensen, B., & Jensen, C. S. H. (2006, 2012-2-13). Arkivformidling: mål, begreber og metode. From http://charlotteshj.files.wordpress.com/2007/09/arkivformidling_maal-begreber_og_metoder.pdf. (Publisert i Arkiv, samhälle och forskning. nr. 2, 2006)

Marthinsen, J. H. (2012). Arkivteori. Oslo: Riksarkivet.

Schwartz, J. M., & Cook, T. (2002). Archives, records, and power: the making of modern memory. *Archival Science*, 2(1-2), 1-19.

Valderhaug, G. (2011). Fotnote eller tekst? Arkiv og arkivarer i det 21. hundreåret. Oslo: ABM-media.

Yeo, G. (2010). Debates about Description. In H. MacNeil & T. Eastwood (Eds.), *Currents of Archival Thinking* (pp. 89-114). Santa Barbara, Calif.: Libraries Unlimited.